TİB TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ
AYLIK BÜLTENİ

OCAK 1976
No. 19

200 Kuruş

İÇİNDEKİLER

TİB Adına Sahibi :
AYDIN KÖYMEN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü :
BİLAL SADİ OĞUZ

Yönetim Yeri :
Tüm İktisatçılar Birliği
Karanfil Sok. 14/10
Kızılay/ANKARA

Basıldığı Yer :
Aslımlar Matbaası
Ankara 1976

OKURLARA

Bu ay TİB bültenindeki yazıların dağılımının daha değişik bir ağırlık taşıdığını göreceksiniz. Ağırlık tartışması süren güncel olayların, özellikle de son ayın ekonomik olaylarının ayrıntılı olarak incelenmesi ve yorumlanması doğrultusunda.

Bizi böyle bir çalışmaya iten temel neden, ekonomik olayların salt gazetelerden izlenerek yeterli bir şekilde değerlendirilmesinin adeta olanaksız olması. Bir çok haberin basında çelişkili olarak yer almasının yanısıra, haberlerin ardındaki temel gelişmelerin, genel bir değerlendirme ve karşılaştırmalar yapılmadan ortaya konması eksik ve yanlış değerlendirmelere yol açabilir. Halbuki toplumsal olayların sürekli olarak izlenmesi ve doğru yorumlanması özellikle devrimci mücadele içerisinde bulunan kimseler için kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Bu konudaki zorlukların başında gelen unsurlardan biri de kısa dönemde, olayların her zaman, içinde ele alınmaları gereken uzun dönemdeki genel gelişimin çizgilerine bire bir uymamalarıdır (her ne kadar uzun dönemde uyum sağlanması kaçınılmaz ise de). Toplumsal olayların karmaşıklığı büyüktür ve bu olaylardan az çok anlamlı sonuçlar çıkartmak belli bir bakış açısının varlığı ile mümkün olur. Fakat bu bakış açısı sürekli olarak gelişen ve kendisini aşan bir nitelikte olmalıdır. Bu çer-

çevede hiç bir zaman unutulmaması gereken şey, olayları; (1) Tarihsel gelişiminden (ve zaman ve mekan unsurlarından) (2) Genel gelişiminden soyutlamamaktadır.

Ocak ayında yoğunlaştırdığımız bu çabayı diğer aylarda da sürdürmeye çalışacağız. Bu sayıda yararlı olacağını umduğumuz bir yazı da «Kapitalizmin Genel Bunalımı ve Tarım Buhranları» adını taşıyor. Bu konunun ülkemizde şimdiye değin hemen hemen hiç incelenmemiş olması ve bu konudaki ilk yazılardan biri olması bu konunun tartışılmaya başlanmasına katkıda bulunacaktır.

Bu arada derneğimizle ilgili bir noktanın açıklığa kavuşmasını istiyoruz. Türkiye devrimcileri ekonomik - demokratik, ideolojik ve politik alanlarda mücadele vermekteler. Bütün bu alanlardaki mücadelenin bütünlüğü hareketin de sağlıklı gelişmesinin en önemli şartlarındandır. Bu mücadele bütünlüğü içerisinde TİB'in işlevi ekonomik-demokratik mücadelede demokratik bir örgüt olarak belirir. TİB yaptığı araştırma, yayın, seminer vb. çalışmalarla yurdun dört bir yanında siyasi gerçekleri açıklama kavgası veren bir çok devrimciye gerekli bilgi ve dokümanları sağlarken bir yandan da devrimci hareketin ihtiyaç duyduğu ekonomik konuda incelemeleri yapmaktadır. İktisat bilimini kitlelere maletmek, kitlelerin çıkarları doğrultusunda yorumlamak ve demokratik bir kitle örgütü olarak da yurt çapında gelişen demokratik mücadeleye destek olmak görevini de yerine getirmeye çalışmaktadır. Bütün bu yoğunluğun içinde üye ve okurlarımızın gözden kaçırmamaları gereken en önemli nokta ekonomik olay ve yorumların içinde boğulup kalmak tehlikesidir. Daha başka türlü ifade edersek, bütün yapılan ekonomik çözümlemelerin ancak ve ancak siyasi bir muhteva içinde bir anlam ifade edeceğinin bir an bile akıldan çıkarılmaması gerekir. Bülten ve yayınlarımızı okuyan herkes, bütün bu anlatılanları Türkiye siyasi pratiği içinde yorumlamalı ve hareketin içine yerleştirmeli, hareketin bütünlük kazanması yolunda kullanmalıdır. Çünkü son çözümlemede bütün sorunların çözümü politiktir.

Kapitalizmin Genel Bunalımı ve Tarım Buhranları

Kapitalist sistemde üretimin amacı kârdır. Sistemin sürdürülebilmesi için sermayenin kâr getiren bir biçimde kullanılması ve elde edilen kârın da daha fazla kâr getirecek şekilde tekrardan yatırıma yöneltilmesi gereklidir. Rekabetçi kapitalist dönemde kârın tek kaynağının artık-değer sömürüsü olması nedeniyle kârlarını azamileştirmeye çalışan kapitalistler zorunlu olarak üretici güçleri geliştiriyorlardı. Emperyalizm (tekelci kapitalizm) aşamasına geçilmesiyle birlikte, tekelci kapitalistler artık-değere ek olarak malı değerinin üstünde fiyatlarla satarak tüm emekçi sınıf ve tabakaların yarattığı değere tekel kârı aracılığıyla el koymaya başladılar. Tekelci kapitalizm üretici güçlerin gelişmesine engel olmaya başladı. Sömürü alanının genişlemesi tekelci kapitalistlerin karşısındaki sınıf ve tabakaların artmasını, çelişkilerin keskinleşmesini doğurdu. Emperyalist aşama kapitalizmin genel bunalıma girdiği çöküş dönemidir. Bu genel bunalımı belirleyen unsur tekelci kapitalist üretim ilişkilerinin üretici güçlerin gelişimine bir engel oluşturmasıdır. Yani artık proleter devrimleri çağının objektif koşulları vardır, sosyalizme geçiş için koşullar olgunlaşmıştır.

Tekelci kapitalist üretim iliş-

kilerinin üretici güçlerin gelişimini engellemesi sadece sanayi alanında değil, tarımda da söz konusudur. Emperyalizmin genel bunalımının tarım alanında da üretici güçleri engellemesi ve tarımda buhranlara yol açması pek fazla ele alınmamıştır. Bu olgu özellikle nüfusunun büyük çoğunluğu tarımda çalışan geri bıraktırılmış ülkeler açısından çok önemlidir. Emperyalizmin sömürüsü altındaki bu ülkelerde tarım alanında ihracata yönelik bir kaç ürünün tarımsal üretimin büyük bir kısmını oluşturması, emperyalizmin genel bunalımının ve buhranların tarım alanında da bu ülkelere kolaylıkla yansımasına yol açmaktadır.

Tekelci kapitalist sistemde ekonominin sanayide ve tarımda sık sık satılamayan fazla üretim şeklinde karşılaştığı buhranlar, kâr amacıyla pazar için yapılan üretimin bir sonucudur. Kullanım değeri olarak, yani üreticinin ve toplumun ihtiyacını karşılamaya yönelik üretim hiç bir zaman ekonomiyi bir buhrana sürüklemez. Tarım buhranları ikili ve çelişkili bir niteliğe de sahiptir. Bir yanda emperyalist ülkelerde ve yenisömürgelerdeki plantasyonlarda fazla üretim buhranları, öte yanda geri bıraktırılmış ülkelerde yetersiz üretim ve açlık.

Emperyalist - kapitalist sistem içinde yer alan Türkiye'de kırsal alanlarda üreticileri etkileyen tarım buhranlarını anlayabilmemiz için emperyalizmin genel bunalımının bir parçası olan tarım buhranlarını önce bir bütün olarak emperyalist - kapitalist sistemde incelememiz gerekir. Geri bıraktırılmış ülkeler emperyalist - kapitalist sistemin bir parçası olduğundan, bu buhranlar bu ülkelere daha da derinleşerek yansır.

Kapitalist dünya nüfusunun yarıdan fazlası tarım ile uğraşmaktadır. Köylülüğün, yani az topraklı ve topraksız yoksul köylüler ve kırsal alanlardaki küçük üreticilerin kapitalizme karşı mücadelede işçi sınıfının müttefiki olması tarım buhranlarının politik önemini artırmaktadır.

Tarım buhranları ve endüstrideki fazla üretim buhranlarının ortak ve birbirini etkileyen yönleri vardır. Tarım ve sanayi buhranlarının temelinde kapitalist üretim biçiminin niteliğinden kaynaklanan **«üretimin sosyal niteliği ile üretim araçları ve ürünler üzerindeki özel mülkiyet arasındaki çelişki»** yatar. **Emperyalist döneme geçilmesiyle birlikte bu buhranların esas belirleyicisi tekelci kapitalist üretim ilişkilerinin üretici güçlerin gelişiminin önünde bir engel oluşturmasıdır.** Bu da üretimin hedefinin sadece kâr olmasının bir sonucu olarak ortaya çıkar.

Tarım buhranları ile sanayinin devrevi hareketi (refah, durgunluk, buhran, canlanma) arasında yakın bir bağ vardır. Tarım buhranları endüstri devrelerinin canlanma dönemini yavaşlatabilir veya buhranı derinleştirebilir. Sanayi buhranları da, sanayie pamuk, tütün, yün gibi hammadde sağlayan tarım kesimlerini etkileyerek, bu alanlarda buhrana neden olabilir. Sanayi ve tarımın birbirlerini karşılıklı olarak etkilemesi, meta ekonomisinin yaygınlaşması ve sanayiin tarım için, tarımın sanayi için gittikçe daha büyük bir pazar oluşturmasına bağlı olarak artmaktadır.

Tarım buhranları ile sanayi buhranlarının birbirlerini etkilemesi kapitalizmin gelişme süreci içinde bazı değişiklikler göstermiştir. Ekonomi içinde tarımın oldukça önemli olduğu 19. yüzyılda tarım buhranlarının sanayideki devrevi hareketler üzerindeki etkisi büyüktür. Ekonomide tarımın öneminin giderek azalması ile birlik-

te tarım buhranlarının sanayiin devrevi hareketleri üzerindeki belirleyici etkisi de azalmaktadır. Örneğin Amerika'da II. Dünya Savaşını izleyen dönemdeki derin tarım buhranı sanayideki refahı etkilememiş, aksine sanayiin gelişmesi ve özellikle tarım ürünlerinin işlenmesi alanındaki gelişmeler sanayi buhranlarının tarım üzerindeki etkisini arttırmıştır Bunu 19. ve 20. yüzyıllardaki iki örnek ile gösterebiliriz.

19. Yüzyıl Tarım Buhranı

19. yüzyıl tarım buhranı kabaca 1870-1895 yılları arasındadır. Rusya ve Hindistan'ın tahıl ihracatlarının yanısıra Amerika'da tahıl üretiminin önemli ölçüde artması, tahıl ulaşımı alanında ilerlemeler ve taşıma ücretlerinin düşük olması, pazarın mevcut talebi kat kat aşacak şekilde tarım ürünleri ile dolmasını yani bu tarım buhranını yaratmıştır. (Burada «talep» ile bir mala olan ihtiyaç değil, o mala belli bir fiyatı ödemeye hazır olanların talebi kastedilmektedir). 1850-1891 yılları arasındaki 40 yıllık süre içinde buğday üretiminde % 500, mısır üretiminde ise % 300 oranında bir artış kaydedilmiştir. Aynı dönem için Amerika'da ekilen topraklardaki artış da buna paraleldir. Yani fazla ürün alınmasının nedeni verimlilikteki artış değildir. Üretilen fazla buğday özellikle tarım buhranı içinde olan İngiltere'ye ihraç ediliyordu. 1851-1855 yıllarında İngiltere'nin buğday tüketiminde Amerika'dan ithal edilen buğdayın payı % 12 iken, 1876-1880 yılları arası bu oran % 54'e yükselmiş ve İngiltere piyasasında buğday fiyatlarının aniden düşmesine neden olmuştur. Dünya piyasasında da buğdayın fiyatı buna göre belirlenmiştir. Bu dönemde aşırı tahıl ithalatı nedeniyle İngiltere ve İskoçya'da ekilebilir toprakların çoğunun otlak haline geldiği ve çiftçileri büyük ölçüde etkilediği görülüyor. Kapitalist sistemde üretimin amacı kâr olduğundan tarımda kârlılık düştüğünde toprakların otlak haline getirilmesi, ihtiyaca rağmen üretimin kısılması demektir. Bu dönemde İngiltere'de binlerce işçi yeterli besin alamamaları nedeniyle genç yaşta ölmüşlerdir.

Bu tarım buhranı süresi içinde 1873, 1882 ve 1890 yıllarında 3 sanayi buhranı vardır. Sanayi buhranlarının tarım buhranlarını yarattığını varsayarsak, her buhrandan sonraki canlanma ve refah döneminde tarımdaki buhranın ortadan kalkması gerekir. Oysa bu böyle olmamıştır. Kısaca, tarım buhranlarını yaratan sanayi buhranları değildir. Tarımın ve sanayiin birbirleri için artan ölçüde pazar oluşturmaları bu ikisinin bir bütünün iki parçası haline dönüşmelerini sağlar.

19. yüzyıl tarım buhranı üretimin sosyal niteliği ile üretim araçları ve üretilen ve tüketilen mallar üzerindeki bireysel mülkiyet arasındaki uzlaşmaz çelişkiden kaynaklanır. Artık-değerin gerçekleşebilmesi için ürünlerin satılması gereklidir. Bu dönemde toplumun satın alma gücü son derece düşüktür, buna karşılık Amerika'da ekilebilir arazinin genişlemesi sonucu tarımsal ürünlerde büyük bir artış vardır. Kapitalist üretim biçiminde kâr amacı ile yapılan üretim fiyatların kapitalistlerce yüksek tutulmasını gerektirir. Oysa bir yanda üretilen mallara ihtiyaç şeklinde bir talep, öte yanda tüketilmeyi bekleyen mallar hazırdır. Fakat kapitalistler ihtiyaç ile mallar arasında bir duvardır. Kâr dürtüsü, üretimin kısılmasını, fiyatların yükseltilmesini ve buhranı yaratır. 19. yüzyıl tarım buhranı sadece Amerika ve Batı Avrupa'yı etkilemiş, dünya çapında bir buhrana dönüşmemiştir. Günümüz tarım buhranların-

dan bu noktada bir farklılık gösterir. 1870'lerin tarım buhranı 20. yüzyılın başlarında sona ermiştir.

25 yıl süren bu buhranın 1895 yılında sona ermesinde rol oynayan başlıca etkenleri şöyle sıralayabiliriz :

1. Küçük toprak sahiplerinin ve köylülerin kısmen yok olması, toprak gelirlerindeki düşüş,

2. Fiyatları dünya fiyatlarının üzerine çıkarabilmek için, Kıta Avrupa'sında tarım ürünleri, özellikle tahıllar üzerine konan vergi,

3. A. B. D.'nde 1896 yılından itibaren buğday ekilen toprakların daha fazla genişlemesinin durdurulması,

4. Avrupa'da yaygın gübre kullanımı ve tahıl üretiminin yanı sıra hayvancılık, sebze, meyve ve sanayi bitkileri üretimine de geniş ölçüde önem verilmesiyle yoğun tarımcılığa geçiş. Bu nokta 20. yüzyıl tarım buhranlarının incelenmesinde önemli bir yer tutar. Hayvan ürünleri, sebze meyve ve sanayide kullanılan tarımsal hammaddeler için ek bir pazarın yaratılmasında en önemli etken sanayideki hızlı gelişme ve buna bağlı olarak şehir nüfusundaki artıştır. Tarım ürünlerine olan talep artışının önemli bir etkeni olarak, bu dönemde Avrupa'nın belli başlı emperyalist ülkelerinde bir işçi aristokrasisinin yaratılması da gösterilebilir.

20. Yüzyıl Tarım Buhranı

20. yüzyılın ilk tarım buhranı II. Dünya Savaşını izleyen dönemde ortaya çıkmıştır. Savaş döneminde artmış olan tahıl fiyatları 1921 yılında büyük bir düşme göstermiştir. Buna neden, Dünya Savaşından sonra aynen 19. yüzyıl tarım buhranında olduğu gibi ekilen topraklardaki artıştır. Fakat ekilen topraklardaki bu genişleme 19. ve 20. yüzyıllarda farklı biçimlerde gerçekleşmiştir. 19. yüzyıl tarım buhranında yeni toprakların ekilmeye başlanması 20. yüz yıl buhranında ise savaş dönemin de ellerinde sermaye biriktiren ve tekeller nedeniyle bu sermayeyi sanayie yatıramıyan bazı kapitalistlerin tarıma yatırım yapması ile gerçekleşmiştir. Tarımda makinalaşma ve kimyasal girdilerin kullanılması gittikçe yaygınlaşmıştır.

1921 tarım buhranında, ürünlerin fiyatlarındaki büyük düşüşün nedeni tarım ürünlerine olan talepteki azalma değildir. Bu neden le de 1920 sanayi buhranının 1921 tarım buhranını yarattığı söylenemez. 1929-33 büyük sanayi buhranı 1921'de başlayıp etkilerini 1928' lere kadar sürdüren tarım buhranını daha da derinleştirmiş ve tarım ürünlerinin fiyatlarında önemli düşüşlere neden olmuştur.

20. yüzyılın diğer bir tarım buhranı II. Dünya Savaşından önce başlayıp savaş döneminde kesintiye uğrayan ve Amerika, Almanya, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerde 1960'larda en üst noktasına ulaşan buhrandır. 19. yüzyıl buhranından farklı olarak bu buhran yeni toprakların üretime açılması nedeniyle değil, tarımda makineleşme ve kimyasal gübre, tarım ilaçları gibi üretkenliği artırıcı tekniklerin kullanılması sonucu ortaya çıkmıştır.

1937-62 yılları arasında dönüm başına alınan ürün % 50-100 oranında bir artış kaydetmiştir. Tarım alanındaki bu teknik ilerleme ile tarımın yoğunlaştırılması ve fazla üretim bu dönemde sadece gelişmiş kapitalist ülkeler için geçerlidir. Gerı bıraktırılmış ülkelerde bu alanda kaydedilmiş gelişmeler önemsizdir ve mevcut teknikle yapılan üretim, artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır.

Emperyalist ülkelerle geri bıraktırılmış ülkeler arasındaki uçurum derinleştikçe tarım buhranları

da ikili ve çelişkili bir nitelik kazanmaktadır. Kapitalist ülkelerde ve yeni-sömürgelerdeki plantasyon larda tarımsal alanda fazla üretim varken, geri bıraktırılmış ülkelerde talebi karşılayamayan üretim ve dolayısıyla açlık vardır. Bu açlık emperyalizmin sun'i olarak yarattığı bir olgudur ve geri bıraktırılmış ülkeler halklarının emperyalistlere olan ekonomik-politik bağımlılığını artırmada bir araç olarak kullanılır. Kapitalizm bir sistem olarak devam ettiği sürece ihtiyaçlarla satılamayan mal fazlası arasındaki bu çelişkinin çözümü imkânsızdır. Emperyalist ülkelerde sermayenin yoğunlaşması ve tekellerin denetimi nedeniyle sanayie yönelmesi olanaksız olan orta büyüklükteki sermaye zorunlu olarak tarım alanında yatırıma yönelmekte ve bu çeilşkiyi derinleştirmektedir.

Tarımda kapitalist gelişme sanayide olduğu gibi küçük ve orta büyüklükteki üreticilerin tasfiyesini doğurur. Üretim büyük kapitalist işletmelerde yoğunlaşır. Makinalaşma ve ileri tarım tekniklerinin, kimyasal gübre ve tarım ilaçlarının kullanılması sonucunda verimliliğin büyük yasal gübre ve tarım işçilerinin üretim sürecinden uzaklaştırılmalarına yol açar. 1949-1961 yılları arasında A.B.D.'nde tarımda çalışan nüfus, bu alanda emeğin verimliliğinin artması sonucu % 30 oranında azalmıştır. Yani bir yanda milyonlarca tarım işçisi işsiz kalmakta, öte yanda fazla üretime rağmen tekellerin ve devletin denetimi altında olduğundan tarım ürünleri fiyatları aşırı derecede yüksek tutulmaktadır. Artan verimliliğin maliyeti düşürmesine rağmen fiyatların artması, işsizlik ve pahalılık sorunlarının genel olarak emperyalist-kapitalist sistem, özel olarak da gelişmiş kapitalist ülkeler açısından yapısal bir sonuç olduğunu göstermektedir. Sonuçta bu durumdan yararlananlar sadece kapitalist çiftçiler olmakta, emekçi sınıf ve tabakaların tarım alanındaki fazla üretimden hiç bir çıkarları olmamaktadır.

19. yüzyıl ve 20. yüzyıl tarım buhranları arasındaki farklar kısaca şu şekilde özetlenebilir:

1. 19. yüzyıl tarım buhranı yeni toprakların üretime açılması sonucu, 20. yüzyıl tarım buhranı ise tarım alanında makineleşme ve verimliliği artırıcı diğer etkenlerin kullanılması sonucu ortaya çıkmıştır.

2. 19. yüzyıl tarım buhranı sadece tahıl üretimi alanında görülmüş ve sadece Batı Avrupa ve Amerika'nın doğusunu etkilemiştir. Bu dönemde kapitalizm bir sistem olarak tarımda üretici güçlerin gelişmesine henüz bir engel teşkil etmiyordu. Bu nedenle de buhrandan çıkış hayvancılık alanındaki gelişmelerle mümkün olmuştur. Şehir nüfusunun artması hayvan ürünlerine yeterli bir talep yaratmıştır.

3. 20. yüzyıl tarım buhranları tekelci kapitalist üretim ilişkilerinin tarımda üretici güçlerin gelişimini engellemesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Tekelci kapitalizmin 1929 sonrası tekelci devlet kapitalizmine dönüşmesini tamamlamasıyla birlikte, devletin desteği sayesinde tarım buhranlarında fiyatların düşmesi engellenebilmektedir. Diğer önemli bir nokta da geri bıraktırılmış ülkelere «yardım» yapılarak dünya piyasa fiyatlarının yüksek tutulmasıdır. Piyasaya sürüldüğünde dünya piyasa fiyatlarını düşürecek olan tahıllar «yardım» görünümü altında geçerli dünya piyasa fiyatlarının üzerinde fiyatlarla geri bıraktırılmış ülkelere satılır.

4. 20. yüzyıl tarım buhranı tarımın bütün alanlarını kapsamış ve kapitalist ülkeler ve yeni-sömürge-

lerdeki plantasyonları etkilemiştir. Dünya çapındaki bu buhran II. Dünya Savaşı sırasında kesintiye uğramış 1960'larda ise en üst noktasına ulaşmıştır. 1960 yılında A.-B. D. fazla üretimi bertaraf etmek için çeşitli tarım ve hayvan ürünlerini depolama yoluna başvurmuş tur. Bu ürünlerin sadece depolama masrafı 522 milyon doları bulmuştur. Bu dönemde üretimin kısıtlanması için alınan diğer bir tedbir de Amerika'da toprağını ekmeyen çiftçilere devlet tarafından prim ödenmesidir. Dünyanın bir çok ülkesinde açlık sorunu varken, tekelci kapitalist mülkiyet ilişkilerinin üretici güçlerin gelişmesini ve kitlelerin gelişmiş üretici güçlerin ürünlerinden yararlanmasını engellemesi kapitalizmin çöküşünün şartlarını hazırlamıştır.

5. 19. yüzyıl tarım buhranında buğday ve diğer tahılların fiyatlarında büyük bir düşüş izlenir. Oysa 20. yüzyıl buhranında fazla üretime rağmen tekeller ve tekelci burjuvazinin devleti, gümrük tarifeleri, ithalat kotaları ve sabit fiyatlar ile tarım ürünlerinin fiyatlarının yüksek tutulmasını sağlar. Tarım ürünlerinin fiyatlarındaki oynamalar tarım buhranı dönemlerine bir gösterge olamaz. Çünkü rekabetle belirlenen serbest dünya fiyatları değil, tekellerce belirlenmiş yüksek tekel fiyatları söz konusudur.

Fazla üretim sanayide ve tarımda bazı farlılıklar gösterir. Tekelci kapitalist aşamada dünyanın üçte birini sosyalist ülkelerin oluşturması ve bir çok ülkede sürmekte olan ulusal kurtuluş savaşları, tekellerin mal sürebilecekleri ve yatırıma gidebilecekleri pazarların her gün daha fazla daralmasına yol açmaktadır. Tek amacı kâr olan kapitalist üretim biçimi, pazar olanaklarının giderek daralmasına karşı tekel fiyatlarını koruyabilmek için üretimini kısmak zorundadır. Yani tekelci kapitalizm artık üretici güçlerin gelişiminin önünde bir engeldir, üretilen malların insanların ihtiyaçlarını karşılamasının önünde bir engeldir. Kapitalizm artık bir sistem olarak çıkmazdadır. Sanayide üretim sürecinin göreli olarak kısa olması üretim miktarı üzerinde kısa sürede değişiklikleri mümkün kılmaktadır. Bugün üretici güçlerin ulaşmış olduğu teknolojik düzey, bugün gerçekleşenden çok daha fazla miktarda üretim potansiyelini içermektedir. Fakat kapitalist ekonominin kâr dürtülü üretiminin zorunlu bir sonucu olarak tekelci işletmeler eksik kapasitede çalışır. Öte yandan tarımda üretim süreci en az bir mevsimlik bir dönemi kapsar. Üretimin kontrolu ve sınırlandırılması kolay değildir, süratle gerçekleştirilemez. Bu nedenle üretim fazlası olduğundan genellikle yapılan, ürünlerin imhası veya stoklanmasıdır.

II. Dünya Savaşından sonraki dönemde tarım buhranındaki gelişmeler 20. yüzyıl tarım buhranının periyodik ve geçici olmadığını, kapitalizmin genel bunalımının bir parçası olduğunu göstermektedir. Tekelci aşamaya girmesiyle birlikte kapitalist üretim ilişkileri üretici güçlerin gelişimine engel oluşturmaya başlamıştır.

20. yüzyılın birinci tarım buhranı makinalardaki gelişim, ikincisi üretkenliği artırıcı etkenlerin ürünü olarak artaya çıkmıştır. Yani üretici güçler geliştiğinde üretim artmakta, fakat fiatları yüksek tutmak için üretimdeki bu artış ürünlerin stoklanması, imhası, toprakların boş bırakılması üretimin kısıtlanması gibi tedbirlerle yok edilerek üretici güçlerin gelişmesi ve gelişmiş üretici güçlerden tüm emekçilerin yararlanması engellenmektedir. Bütün bunlar kapitalizmin derinleşen ekonomik bunalımının toplumsal ve politik bunalı-

mı da derinleştirdiğini göstermektedir. Tekelci kapitalistler mezarlarını gittikçe derinleştirmektedirler.

İŞÇİ - MEMUR AYRIMI

İşçi-memur ayrımı sorunu, son günlerde daha önce işçi oldukları kabul edilmiş bir kesimin memur sayılması girişimiyle giderek daha büyük bir önem kazandı. M.C. Hükümeti takip ettiği ekonomik politikanın bir sonucu olan bütçe açığının belirli bir kısmını, işçileri memurlaştırarak, çalışanlara ödetmeyi amaçlamış görünmektedir. Bir yandan işverenlerin 8 milyar liralık birikmiş vergi borcunun 5 milyar liralık bölümünün affedilmesi düşünülürken, diğer taraftan da işçilerin kazanılmış haklarını geri alarak bütçe açığının bir ölçüde hafifletilmesi tasarlanmaktadır. Ülkemizde memurların toplu sözleşme, grev ve sendika haklarına sahip olmayışı, iktidarın işçileri memur sayarak muhtemel ücret artışlarını önlemesini mümkün kılmaktadır. Yani çeşitli kamu kuruluşlarında işçi statüsüyle çalışanlar memurlaştırıldığında, toplu sözleşmeler yoluyla elde edilebilecek muhtemel ücret araştışlarının önüne geçilmiş ve böylece bütçe giderlerinden belirli bir tasarruf sağlanmış olacaktır. Fakat sağlanan bu tasarrufa karşılık sermaye sınıfının birikmiş vergi borçlarından vazgeçilebilecek ve böylece burjuvaziye aktarılan fonlar çalışanlara ödettirilecektir.

Türkiye'de işçi-memur ayrımını yeni boyutlara ulaştıracak bu girişimin temellerinde yatan nedenler yalnızca ekonomik değildir. İşçi-memur ayrımının temelindeki en genel amaç, kapitalist işbölümü düzeni çerçevesinde, çalışarak geçimlerini sağlamak durumunda olanların birliğini önlemek ve hatta giderek suni ayrımlarla çalışanları karşı karşıya getirmektir. Fakat yaratılmaya çalışılan bu suni ayrımın niteliği ve yöneldiği amaçlar, çalışanlar tarafından gün geçtikçe daha somut şekilde kavranmaktadır. Artık Türkiye'de memurlar çıkarlarının korunması açısından sendikalaşmanın kaçınılmazlığının bilincindedirler. Memurlar için de grevli, toplu sözleşmeli sendika hakkı sağlanması yönünde yoğunlaşan talepler bunun en açık örneğidir. Egemen güçler, toplumda sömürüye karşı örgütlü mücadele bilincinin giderek yaygınlaşması karşısında, anti-demokratik yöntemlere başvurmaktadır. Hükümetin bazı kamu kuruluşlarında, çalışan işçilerin memur sayılması yolundaki kararının temel nedenlerinden biri de, emekçi sınıf ve tabakaların yaygınlaşan örgütlü demokrasi mücadelesinin geriletilmesidir.

Hükümetin kararı, kazanılmış hakların geri alınması niteliğindedir. Sözkonusu karar uygulamaya konulduğunda 400 bin kadar sendikalı işçi, memur sayılacaktır. Başka bir deyişle, bir yanda çalışanların sendikalaşma hakkı yolunda talepler yogunlaşırken, diğer taraftan 400 bin işçi, memur sayılarak sendikal haklarından mahrum edilecektir. Bu aynı zamanda nicel yönden sendikaların etkinliklarini kaybetmesi anlamına da gelir. Bu nedenle kamu kuruluşlarında çalışan bir bölüm işçinin memur sayılması girişimi, ekonomik ve politik çıkmazı giderek derinleşen egemen güçlerin emekçi kitlelere yönelik, faşist uygulamalarından birisi niteliğindedir.

İşçi-memur ayrımı konusunun sorun haline gelişi, Türkiye'de kapitalizmin gelişmesine paralel bir çizgi takip etmiştir. Türkiye'de aydın küçük burjuva kesimin iktidar ortakları içinde bulunduğu, herkesin memur olmaya çalıştığı, memur-

ların işçilere göre sosyo-ekonomik yönden daha geniş olanaklara sahip olduğu bir dönemden geçilmiştir. Bu dönemin en belirgin özelliklerinden biri de, işçi sınıfının sendikal haklardan mahrum oluşudur. Bir yandan memur kesiminin nicel olarak gelişmesi, diğer yandan hızla gelişen dışa bağımlı çarpık kapitalizmin tekelci niteliği ve buna paralel olarak büçük burjuva unsurların iktidar ortaklığına son verilmesi, memurların durumunun kötüleşmesine yol açtı.

Toplumumuzda nisbi demokratik özgürlükler açısından belirli olanaklar sağlayan 1961 Anayasası ile birlikte memurlara da sendikalaşma hakkı tanındı. Fakat memur sendikaları grev ve toplu sözleşme hakkına sahip değildi. Diğer yandan sağlanan bu hak, işçi sınıfının sendikal hakları elde etmesinde olduğu gibi, uzun ve kararlı bir mücaledenin ürünü olmaktan çok, 1961 Anayasasının memurlara tanıdığı bir olanaktı. Başka bir deyişle, sendikal haklar konusunda memurların o dönemde yeterli bilinç düzeyine ulaştıklarını söylemek oldukça zordur. 1960'lar boyunca kurulan memur sendikalarının birkaçı dışında oldukça dağınık oluşu, küçük sendikaların sendikal hakları pekiştirme yolunda eylemde bulunmaktan çok, sendikacılığın tali işlevleriyle meşgul olmaları bunun en açık örneğidir. Nitekim, 12 Mart faşizmi, Anayasada yapılan değişiklikle memurların sendikal haklarını kolayca geri alabilmiştir. Diğer yandan, işçi sınıfı uzun mücafdeleler sonucunda elde ettiği, grev, toplu sözleşme ve sendikal örgütlenme haklarını korumaktaki kararlılığını çeşitli vesilelerle göstermiş; kararlı ve bilinçli bir mücadelenin ürünü olan sendikal haklarını korumayı bilmiştir.

Nicel olarak artmasına rağmen, milli gelirden aldığı pay giderek düşen, hızla artan hayat pahalılığı karşısında ezilen, gün geçtikçe faşist baskıların ağırlığını daha çok hisseden memur kesimi, bugün artık tercihini emek kesiminden yana berileme eğilimindedir. Bu gelişme, memur kesiminden yükselen işçi-memur ayrımının kaldırılması ve memurlara grev toplu sözleşme ve sendikal örgütlenme haklarının tanınması yönünde yoğunlaşan taleplerde somutlaşmaktadır.

Bu, işçi-memur ayrımının ne denli suni olduğunun bilincine varmada oldukça önemli gelişmeler sağlanmasının göstergesidir.

Gelişmiş ve azgelişmiş bir çok ülkede memurların grev, toplu sözleşme ve sendika haklarına sahip olduğu günümüzde suni ve yetersiz gerekçeler işçi-memur ayrımını sürdürmede artık geçerliliğini yitirmiştir. Memurların da çalışarak geçimini sağlamak zorunda olan bir kesimi oluşturduğu, işverenin devlet olmasının hiçbir şekilde durumu değiştirmediği, memurların da çıkarlarını koruyabilmek için sendikalarda örgülenmeleri gerektiği artık geniş kitleler tarafından büyük çapta kavranmıştır.

İşçi - Memur Uygulamasının Hukukî Çerçevesi

Kamu kuruluşlarında çalışan ve çok kez aynı işi yapan elemanların, farklı hukuki statülerde bulunması sorunu; öteden beri varolan bir sorundur. Bu soruna ilişkin olarak çeşitli defalar yapılan çalışmalar, sorunu çözümlemek yerine, daha da karmaşıklaştırmıştır. Büyük bir gürültüyle yasalaşan 657 sayılı Devlet Personel Yasası da, soruna bir çözüm getirmemiştir. Bugün devlete ait işyerlerinde, aynı işi yapan bir bölüm personel memur sayılıp, Personel Yasasına tabiyken, diğer bir bölüm personel de işçi (yevmiyeli) statüsündedir.

Bugün işçi-memur ayrımı girişimlerine kaynaklık eden yasal mevzuat 12 sayılı Kanun Hükmündeki Kararnamedir. CHP-MSP iktidarı döneminde çıkarılan bu kararname, soruna kökten bir çözüm getirmek bir yana, geriye dönüş olarak nitelenebilecek hükümler içermektedir.

İşçi-memur tanımları konusunda diğer bir hukuki dayanak 274 sayılı Sendikalar Yasasıdır. Bu yasada «Devlet veya diğer kamu tüzel kişiliklerince yürütülen hizmetlerde, yahut iktisadi devlet teşekkülleri ile müesseseleri ve iştiraklerinde veya özel kanunla kurulmuş kamu müessese ve işyerlerinde, **bedeni çalışmaları fikri çalışmalarına galip gelen kimseler de bu kanun bakımından işçi sayılırlar** ve haklarında iş kanunları ile 275 sayılı kanun hükümleri uygulanır» hükmü yeralmaktadır. Durum buyken, 12 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname, bu gerçeği gözönüne almamakta ve memuru şöyle tanımlamaktadır.

«Mevcut kuruluş biçimine bakmaksızın, devlet ve diğer kamu tüzel kişiliklerince genel idare esaslarına göre yürütülen asli ve sürekli kamu hizmetlerini ifa ile görevlendirilenler, bu kanunun uygulanmasında memur sayılırlar. Yukarıdaki tanımlamalar dışındaki kurumlarda genel politika tesbiti, araştırma, planlama, programlama yönetim ve denetim gibi işlerde görevli olanlar da memur sayılırlar.»

Bu kararname (Daha sonra 1897 sayıyla yasalaşmıştır.) 274 sayılı yasadaki işçi memur tanımını hiç dikkate almamakta, çalışanları çalıştıkları işin niteliğine göre değil, çalıştıkları işyerine göre işçi memur olarak tanımlamaktadır. Bu durumda «Devlete verilmiş asli ve sürekli bir kamu hizmetini» yerine getiren bir örgütde çalışan bir kişi memur olurken, bu tanımlamaya girmeyen diğer bir örgütte, aynı işi yapan diğer bir kişi işçi olmaktadır.

Bakanlar Kurulunun 28.11.1975 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan kararıyla devletin asli görevlerini yerine getiren kurumlarla getirmeyen kurumlar belirtilmiştir. Bu kararnameye göre bakanlık örgütleri, Emekli Sandığı, SSK, Çay-Kur, MTA gibi kurumlar asli devlet görevini yerine getirenler olarak tanımlanırken, TKİ, Petrol Ofisi, Çimento Sanayii gibi kurumlar bu tanımın dışında kalmaktadır.

Bakanlar Kurulu kararında devletin asli görevlerini yerine getiren kurumlarda «atelye, imalathane, fabrika, şantiye, sınai, işletme türünden işyerleri»nde çalışanlar, işçi statüsündedir denmektedir. Bu hükme karşın, bu kurumlarda çalışanlarfdan kimin işçi, kimin memur olacağını kurulacak komisyonlar saptayacaklardır.

Komisyonların bu kurumlarda çalışan işçileri memur sayacak kararalar vereceği apaçıktır. Bunun ilk örneği de, Sosyal Sigortalar Kurumunda görülmüştür.

SOMUT ÖRNEK: SOSYAL SİGORTALAR KURUMUNDAKİ İŞÇİLERİN MEMUR SAYILMASI

Kimlerin işçi, kimlerin memur olacağını belirlemek görevi, oluşturulacak komisyonlara verilmişken; bu komisyonlar oluşturulmadan uygulamaya geçilmiştir. Sosyal Sigortalar Kurumu Müdürler Kurulu aldığı bir kararla, kurum bünyesinde çalışan 30,000 işçi statüsündeki elemanı, 1 Ocak 1976 tarihinden itibaren memur statüsüne geçirmeyi kararlaştırmıştır. Bu tarihin yeni dönem toplu sözleşme görüşmelerine başlama tarihi olması, uygulamanın amacını açığa kavuşturmaktadır. Toplu sözleşme yapılmayacak, bu yolla işçilere verilmeyen fonlar, sermayeye aktarılacaktır. İşverenlerin

prim borçlarını tahsil etmekte büyük bir başarı (!) gösteren SSK yöneticilerinin önceden beri izledikleri siyaset uyarınca, elde edecekleri yeni fonlarla, krediler, tahvil alımları vb. yollarla sermaye kesimine aktaracakları bellidir. Bu uygulamayı protesto etmek için, SSK'ya bağlı bir çok işyerinde işçiler halen direniştedir.

KARAR KARŞISINDA SENDİKALARIN DURUMU :

Açık biçimde işçilerin sendikalı olma hakkını yoketmeğe yönelik bu karara karşı, işçi sendikalarının tavrı ne olmuştur? Devrimci sendikalar karara şiddetle karşı çıkarken, Türk-İş meseleyi sözde çıkışlarla geçiştirmiştir. Bir yanda «işçiler memur sayılırsa genel greve gideriz» gibi boş tehditler savrulmakta, öte yanda Türk-İş'in bu konuda hükümetle görüş birliği içinde olduğu belirtilmektedir. (Cumhuriyet, 4.12.1975) SSK uygulamasında da, Müdürler Kurulundaki iki Türk-İş temsilcisi, işçilerin sendikal haklarını gaspeden kararı onaylamakta hiç tereddüt etmemişlerdir. Sermayeye hizmet yarışında Türk-İş yöneticileri önceliği kimseye bırakmak niyetinde olmadıklarını bir defa daha göstermişlerdir.

Bazı devrimci sendikalar kararnamenin iptali için Danıştay'a başvurmuşlardır. Danıştay'ın kararnameyi iptal etmesi halinde bile, Danıştay kararlarını hiçe sayan siyasi iktidarın, bu karara uyacağını sanmak hayaldir.

SONUÇ :

İşçi-memur ayırımını yeni boyutlara ulaştıran son girişim aslında sermayenin emekçi sınıf ve tabakaları suni ayrımlarla bölme siyasetinin doğal bir uzantısıdır. **Tekelci sermayenin kendine yeni kaynaklar yaratmanın yanı sıra, işçi sınıfının gelişen ekonomik-demokratik mücadelesini baltalamaya yönelik bu girişimine, tüm sendikalar ve demokratik örgütler karşı çıkmak zorundadır. Gerçek çözüme, emperyalizme bağımlı, çarpık kapitalist ilişkilerin egemen olduğu bu düzende, hiçbir zaman ulaşmanın mümkün olmadığının bilinciyle, siyasi iktidarın bu uygulamadan geri adım atması sağlanmalı, daha da ötede, tüm çalışanların grevli-toplu sözleşmeli sendikal örgütlenme hakkı için mücadele edilmelidir.**

BAZI GÖSTERGELERLE 1975 YILINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ

Bu yazıda 1975 yılında Türkiye ekonomisiyle ilgili genel nitelikteki bazı gözlemler istatistik verilerle irdelenmektedir. Böylece mevcut gelişmelerle ilgili bu göstergeler hem 1975 yılının genel bir tablosunun ortaya çıkmasında, hem de diğer konuların daha geniş bir çerçeve içerisinde ele alınmasında yararlı olacaktır.

I) İç Ekonomik Durum :

Türkiye'de tüm emekçi halkı etkileyen işsizlik ve enflasyon bu sene de yüksek bir düzeyde devam etmiştir. Eylül ayı itibariyle **işsizliğin,** resmi rakamlara göre, yüzde 11.6 bir hızla arttığı anlaşılmaktadır. Ancak gerçek rakamın yüzde 20 civarında olduğu tahmin edilmektedir. İşsizlik sorununun artmasının önemli bir nedeni de Avrupa'daki Türkiyeli işçilere olan talebin azalması olarak gösterilmektedir.

Enflasyon oranının, OECD rakamlarına göre, Ağustos ayında, yıllık olarak, yüzde 19.2'ye eriştiği anlaşılmaktadır. Ağustos 1974'te bu rakam yüzde 25.5 civarında idi. Bu yüksek düzeydeki enflasyonun devam etmesindeki en önemli nedenlerden biri para arzının 1974'e nisbetle yüzde 32'lik bir artış göstermesidir.

Esasta, 1975 yılında ekonomideki fiyat artışlarının nedenleri, bundan önceki fiyat artışlarının nedenlerinden farklı değildir. An-

Tablo 1 : Ekim Sonuna Göre Toptan ve Tüketici Fiyat Artış Yüzdeleri

	1974	1975	Tüketici Fiyatları (Geçinme) En. 1974	1975
Ocak	2.4	3.8	2.3	2.3
Şubat	5.6	6.1	1.3	7.0
Mart	10.5	7.2	5.7	10.2
Nisan	13.6	7.3	7.7	11.6
Mayıs	16.9	5.9	9.7	13.0
Haziran	13.1	3.9	8.1	11.5
Temmuz	13.3	3.1	10.9	11.6
Ağustos	13.8	3.7	13.5	12.0
Eylül	17.2	4.2	15.0	15.9
Ekim	19.1	7.7	16.5	17.5

Kaynaklar-: Ticaret Bakanlığı, ve Devlet İstatistik Enstitüsü, Fiyat İstatistikleri yayınları, 1975

cak, 1974 yılında ortaya çıkan ve 1975 yılında da etkinliğini sürdüren yeni unsur; önce petrolde, sonra da metropol ülkelerin ürünlerinin fiyatlarında meydana gelen artışların ve batı ekonomilerindeki ekonomik krizin ithalat yoluyla Türkiye'deki aşırı fiyat artışlarına eklenmesi olmuştur. Türkiye ekonomisinin büyük ölçüde ithalata dayalı yapısı fiyat artışlarının böylece yansımasının en önemli nedenlerinden biridir. Diğer önemli bir neden ise, Türkiye'de 1950'lerden beri ısrarla uygulanmakta olan açık finansman politikasıdır. Böylece piyasaya sürülen para artışları ile gerçek üretim arasındaki denge, parasal akımlar lehine bozulmakta ve bu şekilde uluslararası tekelci sermaye ile yerli ortaklarına pazar olanakları sürekli yükselen fiyatlar çerçevesinde sağlanmaktadır.

Devlet İstatistik Enstitüsü ile Ticaret Bakanlığınca hesaplanan fiyat endeksleri, 1974 yılına göre 1975 yılındaki Fiyat artışları hakkında bir fikir vermektedir; şöyleki :

Yukarıdaki verilerden açıkça görüldüğü gibi, toptan eşya fiyatları ile tüketici fiyatları (Geçinme) endeksleri arasında bir çelişki söz konusudur. Ticaret Bakanlığının hesapladığı toptan eşya fiyatları endeksine göre, 1974 yılına göre 1975 yılında toptan eşya fiyatlarında, özellikle Şubat ayından sonra, yarıya varan düşmeler söz konusudur. Yani, Ocak-Ekim dönemi itibariyle, Toptan Eşya fiyatları, 1974 yılında ortalama olarak yüzde 15-20 civarında artış gösterirken, 1975 yılında, ancak yüzde 10 seviyesine erişebilmektedir.

Buna karşılık, DİE'nün hesapladığı tüketici fiyatları endeksi Ocak ayından Temmuz ortalarına kadar, 1975 yılında, 1974'e göre ortalama olarak yüzde 5 civarında daha yüksek bir artış göstermiş, ve nihayet tüketici fiyatları, 1975'in ikinci yarısında yüzde 15 ile 20 arası bir artış hızı içine girmiştir. Bu artış 1974'te yüzde 15 civarında idi. Endeksler arasındaki farklılıklar, metodolojik, teknik, ve mal kapsamları gibi unsurların yetersiz oluşuna bağlıdır, ve bu nedenle endekslerin enflâsyon hızı için yeterli bir gösterge olamadıkları ortaya çıkmaktadır. Her ne olursa olsun, eldeki mevcut istatistiki veriler, 1975 yılında Türkiye'deki enflâsyon hızının oldukça yüksek olduğunu açıkça göstermektedir.

Geçinme endeksinin gerçek fiyat artışlarını yansıtmadığının en

önemli kanıtlarından biri de konut kiralarının bu endekslere alınmamalarıdır. Halbuki 1974 yılının ilk 9 ayında yüzde 4 oranında artmış bulunan kiralar (Bu istatistikler İstanbul iline aittir) 1975 yılının aynı döneminde yüzde 26 oranında artmıştır ve bunlar dar gelirli tüketicinin bütçesinde çok önemli bir yer tutmaktadır. (Cumhuriyet, 14 Kasım 1975)

Bu gelişmelerin sonucunda 1971, 1972 ve 1973 yıllarında toplam yüzde 10'dan daha fazla düşen gerçek ücretler 1974 yılında bu oranı karşılamıyacak kadar da olsa yükselmişken bu artış 1975 yılında tekrar çok düşük bir düzeye inmiştir.

Bütçe açığının, 1974 yılında 6 milyar TL.'sı olmasına karşın, 1975 yılında 9 milyar olacağı öngörülmüştür. Bu açığın ülke-içi borçlanma ile kapatılması planlanmış tır. 1975 yılı için toplam harcamalar 106, 89 milyar, ve toplam gelirlerin 97, 89 milyar TL.'sı olacağı hesaplanmıştır. Savunma bütçesi için 20,5 milyar TL.'sı ayrılmış, böylece 1975 yılında 1974'e göre yüzde 54 bir artış ortaya çıkmıştır. Bu toplam, silahlı kuvvetlerin yeniden organizasyonu ve modernleştirilmesi için ayrılan özel fonla birlikte geçen yıla göre, Türkiye'nin silahlanma harcamalarını yüzde 110 artırmaktadır.

Gayri-Safi milli hasılanın (GSMH), 1974 yılında, reel olarak artışı yüzde 7 olarak gerçekleşmişti. Yine 1974 yılında, tarımsal üretim yüzde 7.3, Devlet İktisadi Teşekkülleri'nin üretimi yüzde 11.3 artış göstermiş, buna karşılık, özel sanayi sektörü sadece yüzde 6.5 lik bir büyüme hızı kaydetmiş olduğundan, genel olarak sanayi üretimi yüzde 8.5'luk bir artış düzeyinde kalmıştır. 1975 yılı için ise, mevcut verilere göre, GSMH büyüme hızı yüzde 8, özel tüketim yüzde 6.7, tarım sektörünün büyüme hızı yüzde 8.1 civarında gerçekleşecektir. Ancak 1976 yılında GSMH'nın büyüme hızının daha düşük olacağı tahmin edilmektedir.

Tarım sektörü, 1974 yılında, cari fiyatlarla GSMH'nın yüzde 29.7'sini oluşturarak 1973 yılına nisbetle, (iyi hava şartlarına bağlı olarak) daha başarılı bir sonuç elde etmiş idi. Tarımsal üretim en önemli artışları buğday, arpa, zeytin, pamuk, keten ve tütünde sağlamıştır. Buna rağmen, 1974 yılı tarımsal üretim seviyesi, 1972 yıüretim düzeyinin altında kalmıştır. 1975 yılında da iyi hava şartlarının devam ettiği, ve tarımsal üretimde iyi sonuçlar alınacağı tahmin edilmektedir. Afyon üretiminin de iki misli genişleyeceği çok muhtemeldir.

Sanayi üretimi ise, (bugüne kadar alınan vergilere göre) 1975 yılında, bazı sektörlerde geçen yıla nisbetle artış göstermiştir. Bu artışta önemli payı olan kesimler şunlardır: Linyit kömürü, çimento, gübreler, elektrik enerjisi, yünlü dokuma ve alimünyum. Buna karşın bazı alanlarda üretim azalmaları gözlenmiştir. Bunların en önemlilerinden birisi olan ham petrol üretimi, 1975'in ilk yarısında yüzde 5.7 düşerek 1.568,703 ton düzeyine inmiştir. Petrol üretimi 1974 yılında da 1973'e göre yüzde 5.8 oranında azalmıştı. İlk 9 ayın sonunda ise ancak 2,245,000 tona ulaşan üretim geçen yılın aynı döneminden (2,512,000 ton) yüzde 6.6 düşük olmuştur. Üretimini en fazla azaltan şirket Mobil'dir.

Türkiye'nin Üçüncü Beş Yıllık Planı'nda öngörülen sanayi **yatırım projelerinin** önemli bir kısmı tehir edilirken, diğer bir kısmı ise gecikmiş durumdadır. Geciken projeler arasında, 1973 yılında tamamlanması planlanan, İskenderun Demir ve Çelik Fabrikası bulunmaktadır. Demir-Çelik, gübre, ge-

mi inşaatı, kağıt sanayii, tarım makinaları vs. gibi sektörler hükümetin biran önce bitirilmesini istediğini ilan ettiği yatırımlardır. Fakat hükümet devletin tüm kaynaklarını özel sektöre doğrudan krediler için o kadar büyük ölçüde açmıştır ki kamu yatırımlarının devamı için kaynak bulunmamaktadır. 1975 yılında kredi artış hızı geçen yılı çok geride bırakmıştır. Geçen yılın Ocak-Ekim döneminde yüzde 13.1 oranında artan krediler bu yıl yüzde 27.9 oranında artırmıştır. Merkez bankasının direkt kredilerindeki artış ise yüzde 30.2 olmuş, buna borçların konsolidasyonu da eklenirse bu oran yüzde 85.1'i bulmuştur. (Cumhuriyet, 14 Kasım 1975). Cephe hükümetinin 1 Nisan 1975 ve 12 Haziran 1975 tarihleri arasında verdiği teşvik belgelerinin tutarı ise 17 milyar lirayı aşmıştır ve bu nedenle hazinenin kaybı 3.1 milyar dolardır. (Yeni Ortam, 3 Eylül 1975). Yine 1975 yılında Türkiye, ihracatına oranla en çok **yabancı**

Tablo 2 : Dış Ekonomik Durum :

(Bin dolar)

Dönemler	İthalat	İhracat	Dış Ticaret Açığı
1975 Ekim	328,635	105,567	—223,068
1974 Ekim	302,519	98,530	—203,989
1975 On Ay	3,889,880	1,098,110	—2,791,770
(1975 Program)	4.000.000	2,000,000	—2,000,000

Kaynaklar : DİE, Aylık Dış Ticaretözetleri, 1975; ve Cumhuriyet Gazetesi, 28 Kasım 1975

sermaye kabul eden ülke durumuna gelmiştir. Yabancı sermaye girişlerinin ihracata oranı son beş yılda ortalama yüzde 6.7 iken 1975 yılında bu oran yüzde 8.9'a çıkmıştır. (Cumhuriyet, 31 Ekim 1975) 1975 yılının yerli ve yabancı tekelci sermaye için çok verimli bir yıl sayılabileceği açıktır.

1) Dış Ticaret Açığı

Türkiye'nin, 1974 yılında, 1,830 milyon dolarlık dış ticaret açığı ile cari hesaplar açığı 634 milyon dolar olmuş idi. 1973 yılında cari hesaplar fazlası 625 milyon dolar seviyesindeydi. 1975 yılında ise, dış ticaret açığı daha da artmış ve Ekim sonu itibariyle 2,792 milyon dolara erişmiştir. Böylece, işçi dövizlerinin de azalması nedeniyle, cari hesaplar açığı daha da genişlemiş durumdadır.

İhracat 1975 yılında, 1974'e nispetle yüzde 50'ye varan düşüşler kaydetmiştir. Bunda da en önemli neden tarımsal ihraç mallarında yüzde 60 civarındaki azalmalar olmuştur. Özellikle, Türkiye'nin en önemli ihraç mallarından biri olan pamuk ihracında ciddi ölçüde azalma gerçekleşmiştir. Bunun yanında, diğer önemli ihihraç mallarında üzüm, fındık, zeytinyağı ihracatlarında da azalmalar olmuştur. Buna karşılık tütün ihracatında artış kaydedilmiştir. Diğer taraftan, sanayi malları ve maden ihracatlarında da artışlar düşük düzeyde kalmıştır. Bu nedenlerden ötürü, hükümet ihracattaki azalmayı düzeltmek amacıyle ihracat kredileri şartlarını iyileştirmek yönünde tedbirler almıştır.

Sanayici ve ihracatçıları teşvik amacıyla milyarlar verildiği halde ihracatın artmamasının nedenlerini ise Türkiye'nin bağlı bulunduğu emperyalist kapitalist sistemde ve Türkiye'de gerçekleştirilen çarpık ve dışa bağımlı sanayileşmede aramak gerekir.

İthalâttaki yüzde 50 ye varan artışlar ise özellikle şeker, ham pet rol, ve silah fiyatlarındaki yükselmelere bağlıdır. Buna karşılık,

Tablo 3 : Türkiye'nin Dış Ticareti

	1973	1974	Ocak—Ekim 1974	Ocak—Ekim 1975
İhracat	18.038	21.273	18.500	16.470
İthalat	29,977	53,362	34.285	58.350
Denge	— 11.939	— 32.089	— 15.783	— 41.880

Kaynak : International Financial Statistics, IMF, Oct. 1975

ithalât hacim olarak esasta azalmıştır. Örneğin, ham maddeler ithalâtı değer olarak artarken, hacim olarak düşmüştür.

2— İşçi dövizleri ve Turizm gelirleri

Yurt dışındaki Türk işçilerinin gönderdikleri dövizler Ekim sonunda 1.100,5 milyon dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Ekim 1974 tarihinde bu rakam 1.210.0 milyon dolar idi. Böylece, 1975'te geçen yıla göre işçi dövizlerinde yüzde 9.1 lik bir düşüş kaydedilmiştir. 1974 yılında ise, bir evvelki yıla göre yüzde 23.2lik bir yükseliş kaydedilmiştir. Dolayısiyle, 1975 yılında, Avrupa ülkelerindeki durgunluk ve yabancı işçi istihdamındaki azalmalara bağlı olarak Türkiye'ye giren işçi dövizlerinde önemli ölçüde düşüşler gerçekleşecektir.

Turizm gelirleri, 1974 yılında 1973'e nisbetle artış göstermiş ve 178.64 milyon dolara erişmiş idi. 1975 yılında ise ilk 7 ayda 137.3 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

3.) Dış Borçlanmalar

Türkiye, yurt dışından önemli ölçüde borçlanmaya devam etmektedir. Devlet Petrol Şirketinin bir yan kuruluşu olan Botaş için Türkiye 9 Ekim 1975 tarihinde 150 milyon dolar «Eurocurrency» borç almıştır. Bununla Türkiye, ilk olarak önemli bir miktarda, Avrupa para piyasasından (Euromarket) borç almış olmaktadır. 1974 yılı sonunda Türkiye'nin dış borcu 3.75 milyar dolara yükselmiş idi. Bu toplamın 1 milyar dolardan fazlası uluslararası kuruluşlardan ve geri kalan 2.6 milyar doları ise diğer hükümetlerden alınmıştır. Türkiye'nin borç servis oranı, 1972 yılında yüzde 18.8 seviyesinde iken, daha sonraki yıllar düşüş göstermiş, ve 1974 yılında yüzde 8'e inmiştir. Ancak, 1975 yılında ki artan borçlar nedeniyle bu oranın yüzde 10'a çıkması mümkündür.

Nisan'dan bu yana 1 milyar dolara yaklaşan bu borçlanmalar öncekilerden farklıdır. Avrupa piyasalarında dolaşan ve yüzde 1.75 daha yüksek bir faiz oranı olan bazı fonlar dövize çevrilebilir mevduat hesapları aracılığıyla Türkiye'ye çekiliyor. Bu hesaplarında biriken dövizler karşılığında ise Türkiye bankaları kapitalistlere kredi açıyor. (TİB Bülteni, Aralık 1975)

4 — Ödemeler Dengesi ve Döviz Rezervleri

Ödemeler dengesindeki açıklar nedeniyle, Türkiye'nin altın ve döviz rezervleri hızlı bir düşüş kaydetmiş ve Ekim 1975 tarihinde 1 milyar doların altına inmiştir.

Türk lirasının, ABD doları ve diğer önemli paralara karşı 1975 yılında sık sık değeri düşürülmüştür. Mayıs 1974 yılında 1 dolara karşı TL. değeri 13.50 iken, 15 ay için yüzde 9.26 lık bir devalüasyonla 14.75 seviyesine düşmüştür. Ödemeler dengesi açıkları ve rezerv azalışları devam ettiği sürece, Türk lirasının değer kaybı daha da artacaktır.

Bu arada üzerinde durulması gereken diğer bir ilginç nokta da yabancı sermayeli şirketlerin ithalâttaki payının 1975'in ilk yarısında % 30'a varırken, ihracattaki

paylarının ise ancak % 6 düzeyinde olmasıdır. Yabancı sermayeli şirketler yerli girdilerden daha fazla ithal malı girdiler kullanıyorlar. Bu da çarpık dışa bağımlı ve emperyalizmin pazarını genişletmeyi amaçlıyarak emperyalizmin güdümünde kurulan Türkiye sanayiinin diğer bir görüntüsü. İthalatta liberasyon oranları ise günümüzde, 1950'lerde görülen düzeyin de üzerinde, % 65'e ulaşmış durumdadır. Öte yandan Türkiye'nin ithal ettiği malların ihraç ettiği mallara oranla fiyatlarının 1967'den beri yüzde 25 artmış olması da emperyalizmin sömürüsünün sürekli arttığının başka bir göstergesi.

Sonuç olarak ekonomik göstergeler, Türkiye'de kaynakların bir çok şekilde sermaye sahiplerine aktarılmasının arttığını, emekçi halkın yaşam koşullarının giderek zorlaştığını ve bu gelişimin önümüzdeki yıllarda da devam edeceğini göstermektedir.

AYIN OLAYI

Ankara Ticaret Odası'nın 18 Aralık 1975 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan ekonomik önerileri sermayenin görüşlerini bütün açıklığı ve kesinliği ile gözler önüne seriyor:

Sanayileşmeye yoğunluk kazandırmak ve kalkınma hızını arttırmak amaciyle, özel kesim en önemli vergilerin devlete verilmemesini, bunun yerine bu vergi miktarlarının bir katıyla birlikte hisse senedi karşılığında sanayie yatırılmasını önermiştir.

Özel kesimin önerileri arasında gelir vergisi kapsamına giren işçi ve memur vergilerinin de, yine bir katıyla hisse senedi satın almaya dönüşmesi isteği yer almaktadır.

Ankara Ticaret Odası tarafından yapılan bir öneriye göre, bugün yüzde 65 oranında olan tarımsal nüfusun, en az yüzde 25 oranına düşürülmesine kadar sanayi yatırımlarına ağırlık verilmelidir. Sanayileşmenin ve dolayısiyle kalkınma hızının arttırılması için, ekonomide kaynak yaratmak ilkesinden hareket eden öneri, **bugün Türkiye'de tahsil edilen en önemli vergilerin, devlete ödenmesi yerine, bir katı fazlasıyla sanayi yatırımlarını destekleyerek, hisse senedi satın almaya dönüşmesini** öngörmektedir. Böylece de «Vergi Kurumu gelir ve kazanç artışlarını otomatik şekilde denetim altına aldığından kazanç ve servet artışlarının da otomatik şekilde sanayileşmeye katkısı sağlanmış olacağı» bildirilmektedir.

Sanayie bir katıyla, hisse senedi karşılığında, yatırıma dönüştürülerek vergi yükümlüsü bağışlanacak vergiler arasında gelir, kurumlar, gayrimenkul kıymet artışı, emlâk, motorlu kara taşıt, veraset ve intikâl, işletme, taşıt alım, emlâk alım, bina inşaat vergileri ile 5 katı alınması koşuluyla vergi cezaları bulunmaktadır.

Öneride sayılan bu vergilerin toplam miktarının her yıl ortalama yüzde 20 oranında arttığı rakamlarla ortaya konmakta, bu miktarların bir katı fazlasıyla hisse senedi karşılığı sanayi yatırımlarında kullanılması halinde «Kalkınma hızına, her yıl en az yüzde 5 oranında bir ek katkı sağlanarak kalkınma hızının yüzde 12'ye yükselebileceği» ileri sürülmektedir. Bu vergilerin, vergi yükümlülerine koşullu olarak bağışlanmasıyla ortaya çıkacak hazine açığını «Kat kat fazlasıyle telafi etmek üzere katma değer vergisi uygulamasına geçilmesi» özel kesimin önerileri arasında yer almaktadır.

Ankara Ticaret Odası tarafından yapılan bu önerilerin 1976 yılından itibaren uygulanması halinde, yılda 80 milyar liralık yatırımın gerçekleştirileceği ileri sürülmekte ve yatırımların her yıl yüzde 20 oranında artacağının hesaplanmış olduğu bildirilmektedir. Öneride değişik ekonomik yorumlardan sonra şöyle denilmektedir: «Önerilerimizde demokrasiye temel hak ve özgürlüklere terslik bulunmadığı gibi, daha rasyonel (akılcı) ve insancı (ferdiyetçi) ilkeler hakimdir. Nitekim ferdi yeteneklerin topluma zarar vermeyecek bir anlayışla geliştirilmesi, **sermaye mülkiyetinin yaygınlaştırılması** ve demokrasinin iktisadi demokrasiyle bütünleştirilerek **halk vicdanında teminata kavuşturulması** görüşü temel değer alınmaktadır.»

Bu yolun denenmesi halinde yılda 180 bin kişiye iş alanı açılacağı öne sürülen öneride, işçi ve memurlarla ilgili şu yoruma yer verilmektedir:

«Gelir vergisi kapsamına ücret ve maaşlardan alınan vergiler de girmektedir. 1973 yılında işçi ve memurların birlikte ortalama ücretleri 1500 liradır. Bunun ortalama vergisi 250 liradır. **Her işçi ve memur, kendi yararına olan bağışlanma hükmünden yararlanarak 250 lirayı 500 lira olarak sanayie yatırmayı benimseyecektir.** Bu durumda işçi ve memur başına yılda 6000 lira sanayi tasarrufu birikecektir. (......) Bu sistem işçi ve memurun, yakınlarına sanayide iş bularak geçim sorumluluğunu azaltacağı gibi, hem ek gelir temin edecek, **hem de kurulacak sanayilerin ortağı yapacaktır. Bu tedbir sayesinde emekçiler proleterleşmekten kurtarılmış olacaktır.»**

Özetlenen sistem yoluyla enflasyonist gelişmelerin de önüne geçileceği belirtilen öneride, bazı yan önlemler üzerinde durulmakta örneğin vergi cetvelleri ve oranlarının «tasarrufu mümkün kılacak yönde» yeniden düzenlenmesi istenmektedir. Bir başka yan önlem olarak da «Ara malı ve tüketim malı imal eden sanayiler için yabancı ülkelerden proje ve mühendislik satın alınması» gereği bildirilmektedir.

Egemen sınıflar devlet aygıtının kendi yararlarına işlediğinin bilincindedirler. Ama toplumun kaynaklarının çoğunluğunun devlet **aracılığıyla** kendilerine aktarılmasını bile yetersiz görmekteler. Sermaye kesimleri gerek zaman kaybına gerekse bazı kaynakların az da olsa kendi çıkarları dışındaki çıkarlar lehine kullanılmasını önlemek için, devlet aracılığını ortadan kaldırmak istemekte ve çalışan yığınların **doğrudan kendilerine** vergi ödemesini «sanayileşme» adı altında pervasızca istemektedirler. (Kamu gelirlerinin en büyük kısmını vergilerin oluşturduğunu unutmamak gerekir. Örneğin 1974 yılında 87.673 milyon TL. olan kamu gelirlerinin 69.360 milyon TL.'sını vergi gelirleri oluşturmaktadır.) Devletin aracı işlevinin kaldırılmasının ötesinde ekonomik yaşam dar bir tekelci grubun yedeğine koşulmakta, Adam Smith'in «gizli el»inin* **kimin eli** olduğu ortaya çıkmaktadır.

Üstelik çalışan kitlelerin vergiler yoluyla sömürüsünü iki katına çıkarmak istemektedirler, çünkü şimdiye değin ödenenin iki katının ödenmesi-

* Liberalizmin kuramcısı Adam Smith ünlü «Ulusların zenginliği» (1726) adlı yapıtında şöyle der: «Bireyler sermayelerini kendilerine en çok verim sağlıyacak biçimde kullanırlar. Kamu yararını sağlamak niyetinde olmadıkları gibi kamu yararının nasıl sağlanacağını da bilmezler. Hiç bir insan kendi güvenliğinden, kendi kazancından başka bir şey düşünmez. Ama kendi çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışırken **gizli bir el, görünmeyen bir el** niyetleriyle hiç de ilgili olmayan amaçlara hizmet etmesini sağlar. Kendi çıkarını kovalarken toplumun çıkarına da yararlı olur. Doğrudan doğruya kamuya yararlı olmak amacına dayansaydı daha az yararlı olurdu.» Adam Smith ekonomik sistemde **doğal** bir düzen bulunduğunu ileri sürüyor ve bu düzene **görünmeyen el** adını veriyor. Aslında bu el sermayenin elidir. Serbest rekabet ve arz ve talep yasaları üzerinde yükselen, devletin müdahalesinin olmadığı bu düzen rekabetçi kapitalizmdir. Kapitalizm tekelci aşamaya geçince görünmeyen el görünür olmuştur: Bu, **tekelci sermayenin** ekonomik yaşamın her kesiminde **görünen elidir.**

ni önermektedirler.

Bütün bu öneriler «sanayileşme ve kalkınma» adına gündeme getirilmektedir. Var olan düzende «kalkınma»nın (!) kimleri kalkındırdığı ortadadır. Sömürülerini arttırmayı «sanayileşme» gerekçesiyle rasyonelleştirmeye çalışırken vicdanî gerekçeler de sunmaktadırlar. Onlara göre, böylece hisse sahibi olacak, dolayısıyle herkes birer sanayici olacaktır. Aslında finansman sorunuyla karşı karşıya olan tekelci sermaye bu sorununu bir ölçüde çözmüş olacaktır. Hisse senedi satışı yoluyla çok sayıda emekçi zorunlu olarak bir çok şirketin hisesini satın alacak ama bu şirketleri aynı dar tekelci grup kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirecektir. Bunun ötesinde tekelci sermaye **herkesi** hisse sahibi gösterip, mülkiyetin yaygınlaştığı izlenimini yayacak, «halk kapitalizmi» adı altında başta işçi sınıfı olmak üzere tüm çalışanların ekonomik-demokratik mücadelesini **saptırmak** ve bastırmak için de bir gerekçeye sahip olmuş olacaktır.

AYIN OLAYLARI

DEVALÜASYON

Devalüasyon 1975'in ortalarından itibaren yeniden gündemde. Aslında MC hükümeti, kur ayarlaması adı altında Türk Lirası'nı birçok kez devalüe etmişti. Ancak bu kur ayarlamaları Türk Lirası'nın Dolar karşısındaki değerini az bir oranda düşürdü. Ama TL.'nın Avrupa paraları karşısında değer kaybı,dolar Avrupa piyasasında uzun bir süre değer kaybettiği için daha da fazla oldu.

Son günlerde ise açık açık TL.nın % 60'a varacak bir oranda devalüasyona karşı görünüyorlar. Sabancı'nın deyimiyle, «Türkiye ufuklarında devalüasyon görülmemektedir.» Türk Sanayiciler ve İşadamları Derneği Başkanı Feyyaz Berker, devalüasyonu bir çare olarak görmediğini belirtmiştir. Bunu Türkiye'nin ihracatının büyük bir kısmını oluşturan ve dünya fiyatlarına karşı esnek olmayan mallar için söylüyor. Ayrıca, Türkiye'nin ithalatının % 95'ini sanayi mamulleri ve girdileri oluştur-

makta. Devalüasyon yapıldığı takdirde ithal malı fiyatlarının artışıyla, iç piyasadaki sanayi mamullerinin fiyatları yükselecektir. Bu durum özellikle çok yüksek oranda yabancı girdi kullanan, kimya, otomativ ve makina imalat sanayileri için geçerlidir. Öte yandan, sanayide mamul stokları geçen yılın aynı ayına göre iki kat artış gösteriyor. Bu stokların eritilebilmesi için de devalüasyon bir çözüm olabilir. Berker'in, Türkiye'nin ihraç mallarının fiyat esnekliği olmadığı, bu yüzden devalüasyonun bir çözüm olmayacağı görüşü, genel ihracatın yapısına baktığımızda doğrudur. Ancak bu sanayi mamulleri için geçerli değil. Böylece, devalüasyon, ihraç edilebilecek mal stoku olan sermaye çevrelerinin yararına olacak. Fakat, yakın geçmişte Sabancı, özellikle tekstil ihracını arttırmak amacıyla devalüasyonun gerekliliğini savunuyordu. Fakat, son aylarda yatırımlarının yoğunlaşması sonucu, devalüasyon yatırım maliyetlerini arttıracağı için, devalüasyona karşı çıkıyor.

Aslında, devalüasyonun güncel bir konu haline getirilmesi devalüasyonun yapılma olasılığını arttırıyor. Devalüasyon söylentisi, ihracatçıların mal stoku yapmalarına, yani ihracatın azalmasına ve spekülatif ithalatın artmasına neden oluyor. Sonuç, varolan dış ticaret açığının daha da büyümesi Spekülatif ithalatı önlemek için MC'nin aldığı tedbirler ise, özellikle ithalatta teminatların yükseltilmesi, şimdiye kadar yapılmış spekülatif ithalatın, devalüasyon sonucu doğacak kârını garanti altına alıyor.

Devalüasyonun yapılıp yapılmamasını yalnızca Türkiye sermayesinin çıkar ve istekleri belirlemeyecektir. Uluslararası sermaye kuruluşlarının, özellikle Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) bu konudaki baskısı yoğunlaşmıştır IMF'in elinde Türkiye'ye kredi vermemek gibi etkin bir silah da vardır. Bu baskı devalüasyon olasılığını arttırmaktadır. Sonuç olarak, devalüasyonun yükü, sabit ve dar gelirli halk kitlelerine binecektir.

Teşvik Tedbirleri

Geçtiğimiz ay içinde bazı teşvik tedbirleri gündeme getirildi, daha bir takım teşvik tedbirlerinin de getirileceği bildirildi. Başta işçi sınıfı olmak üzere tüm çalışan halk kitlelerinden çeşitli yollarla koparılıp alınan milyonlar sermayeyi teşvik için kullanılmaktadır. Son teşvik tedbirlerinin **çoğunun** gerekçesi **«Sanayileşme»(!) yi hızlandırmak** ve **«ödemeler dengesi açığını kapatmak»tır.** Bu da yaşanılan dönemin koşulları içinde egemen sınıfların bunalımının özellikle bu noktalarda odaklaşmakta olduğunu göstermektedir. Bu bunalımı çözmeye yönelik olarak son günlerde getirilen tedbirler şunlardır :

* Sanayii teşvik kanununun hazırlık çalışmaları iş çevrelerinin isteği üzerine hızlandırılmıştır. **İhracata dönük olan teşviklerin sanayii geliştirmek için yetersiz olduğu** öne sürülerek başta ara malları ithalinde olmak üzere **ithalatta da kolaylık sağlanmasına** yönelik çalışmalar önerilmiştir. (10 Aralık 1975, Ayrıntılı Haber).

* İhracatta vergi iadesi uygulama kapsamına yeni mamüller alındı ve vergi oranları arttırıldı. Ticaret Bakanlığı'nın bu konuyla ilgili olarak yaptığı açıklamada şöyle denilmektedir :

«Ekonomik koşulların gelişimine uygun olarak yeni mamûller vergi iadesi uygulaması kapsamına alınmakta, gelişmeler izlenerek iade oranları yükseltilmektedir.

Uygulamanın hızla ve yeterli etkenlikle yürütülebilmesi için iade oranlarının tesbiti ve ödemelerin yapılması safhalarına ilişkin hukukî etkiler sağlanmakta, idari tedbirler alınmaktadır.

İhracatta vergi iadesi uygulamasının fiilen başladığı 1964 yılında yürürlüğe konmuş, aradan geçen sürede de değişikliklere konu edilmiş bulunan kararname ile ekli listeler, tümüyle gözden geçirilerek yeniden düzenlenmiştir.

Bu çalışmada, geçmiş on bir yılın deneyleri ve günün ekonomik şartları gözönünde tutulmuş, ihracatın gelişmesini sağlayıcı yönde imkânlar sağlanmıştır.

Bu tasarı ile getirilen ve ihracatımızın geliştirilmesinde çok kısa sürede etkili olması beklenen başlıca tedbirler aşağıda özetlenmiştir.

— Listelerin sayısı arttırılmış, böylece daha uyumlu dağılım sağlanmıştır.

— Listelerde yer alan konumların sayısında % 50'yi aşan bir oranda artış gerçekleştirilmiştir.

— **Kısa sürede gelişmesi uzun sürede ise AET karşısında kalıcı nitelik kazanması beklenen üretim dalları korunmuştur.**

— **Çok işlenmiş mamûllerin, az işlenmişlere oranla daha fazla özendirilmesine önem verilmiştir.**

— Vergi iade oranlarında ve pazarlama unsurlarında günün koşullarına uygun tedbirlerin hızla uygulamaya aktarılması imkânları getirilmiştir.

— İhraç ürünlerimizin ambalâjında kullanılan yabancı ülke ambalâj mamûllerinin yerine yerlilerin ikamesini destekleyici tedbirlere yer verilmiştir.

— Vergi iade oranlarında artış gerçekleştirilmiştir.»

(17 Aralık 1975, Cumhuriyet)

* İthalatta **yerli sanayii korumak** gerekçesiyle kısıtlamalar getirileceği öğrenilmiştir. Bu uygulamanın nedeni **döviz rezervlerinin azalması ve sanayiciler tarafından böyle bir tedbirin istenmesidir.** Ticaret bakanlığında bir kurul tarafından yürütülmekte olan hazırlık çalışmalarında **özellikle liberasyona bağlı ithalatın** azaltılmasının «ilke» olarak kararlaştırıldığı öğrenilmiştir. İlgililerin belirttiğine göre 1975 yılında genel ithalat içinde liberasyona bağlı malların payı artarken, liberasyona bağlı malların içinde de tüketim mallarının payı artmıştır. Bunu önlemek için liberasyona bağlı malların bir kısmının tahsise bağlı mallar grubuna sokulması, bir kısmının da ithalatının yasaklanması öngörülmektedir. Bazı malların hiç bir ön izin alınmaksızın ithalini sağlıyan **liberasyon listesinden tüketim mallarının** yanısıra bazı ara malları ve hammaddelerinin de **çıkarılması** beklenmektedir. (18 Aralık 1975, Ayrıntılı Haber).

* Ticaret Bakanlığı 17 Aralık'ta bir açıklama yaparak, ihracatı engelleyen formalitelerin azaltılması, ihracatın kolaylaştırılması ve geliştirilmesi konularında alınan yeni tedbirleri bildirmiştir. 1970 yılında kurulmuş bulunan «Sanayi Ürünleri Komitesi» ile «Yaş Meyve ve Sebze Komitesi»nin kaldırıldığını, kredili satışlarda banka garanti şartı aranmıyacağını ve bu tür ihracattan istisna edilen, gıda ve içki sanayi mamullerinin de kredili ihracat kapsamına alındığının kaydedildiği açıklamada, ilk defa yurt dışında serbest bölge ve gümrüksüz antrepolara mal sevk edileceği kaydedilmiştir. Ticaret Bakanlığı ihracatı engelleyen formalitelerin azaltılması konusunda, ihracatçı belgesini vize ettirme mecburiyetinin, bir yıldan üç yıla

çıkartıldığını, süresinde vize işleminin yapılmaması halinde uygulanan, 3 ay ihracattan men cezasının da kaldırıldığını açıklamıştır.

(18 Aralık 1975, Ayrıntılı Haber)

Getirilen teşvik tedbirlerini «sanayileşme» ve «ödemeler dengesi açığını kapatma» bütünlüğü içinde incelersek tüm tedbirlerin arkasında yerli (!) sanayii geliştirmek amacının yattığını görürüz. İhracatı geliştirmeye yönelik uygulamalar sadece tarım ürünleri ve hammadde ihracatını değil aynı zamanda ve özellikle yerli (!) sanayiin ürünlerinin ihracatını da desteklemeyi amaçlıyan tedbirlerdir. Örneğin, bu konuda yapılan açıklamaların birinde yer alan «çok işlenmiş mamüllerin, az işlenmişlere oranla daha fazla özendirilmesine önem verilmiştir» maddesi bu amacı gösteren bir kanıttır. Bu çok ilşenmiş mamüllerin neler olabileceği ise yine aynı açıklamada kapalı bir biçimde yer almaktadır: «Kısa sürede gelişmesi, uzun sürede de AET karşısında kalıcı nitelik kazanması beklenen üretim dalları korunmuştur.» Bu üretim dallarının artık, ileri kapitalist metropollerin bıraktığı, ihraç etmeye başladığı üretim dalları olması gerekir. «Sanayileşme»yi hızlandırmak için ihracatı geliştirmeye yönelik tedbirlerin yanısıra ithalata yönelik tedbirlerin de getirilmesi istenmektdir. Bir yandan ithalatı teşvik bir yandan da ithalatta kısıtlama yapılması düşünülmektedir. Bu iki karar birbiriyle çelişir gibi görünmekteyse de gerçekte çelişmemektedir. İthalatta getirilecek kısıtlama, içeride üretilen ara malları ve özellikle tüketime dönük bir ithalatı gerçekleştiren liberasyona bağlı ithalattır. Bunun dışındaki ithalat, özellikle yerli (!) sanayiin gereksinme duyduğu ara mallarının ve yatırım mallarının ithalâtını teşvik edecektir.

Amaç, başta tüketim malları olmak üzere Türkiye'de üretilebilen tüm malların ithalatını kısarak ithalat hacmini daraltmak, başta yerli sanayiin ürünleri olmak üzere tüm ihraç mallarının ihracatını teşvik ederek ihracat hacmını genişletmek ve böylece, hem ödemeler dengesi açığını kapatabilmek hem de —uluslaıarası kapitalist metropollerin çıkarlarının güdümünde — «Sanayileşme»yi hızlandırabilmektir. Doğal olarak bütün bunların maliyeti çalışan halk kitlelerinin sırtına yüklenmektedir.

Ayrıca, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 1975 yılı içinde Ocak-Eylül aylarını kapsıyan 9 aylık dönemde 43 milyar lirayı aşan 496 özel sektör projesine teşvik belgesi verdiğini açıkladı. Bu projelerin yüzde 100 gümrük vergisi muaffiyetinden, yüzde 50'ye varan yatırım indiriminden ve diğer teşvik tedbirlerinden yararlanması sağlandı. Bu süre içinde teşvik edilen sektörler, aldıkları teşvik önem sırasına göre — proje adedi ve proje tutarı cinsinden — aşağıda sunulmuştur.

Her iki listede ilk on içine giren Gıda, Ulaştırma, Dokuma-Giyim, Taşıt-İmalat, Madeni Eşya, Madencilik, Kimya, Tarım, bu yılın en çok teşvik edilen sekiz sektördür. Ticaret Bakanlığının açıklamasındaki «Çok işlenmiş mamullerin, az işlenmişlere oranla daha fazla özendirilmesine önem verilmiştir» maddesine uygun olarak, sadece iç-üretimi sağlamak için değil, aynı zamanda dış pazarlara da açılmayı sağlamak için bundan sonra Madeni Eşya, Tarım Alet ve Makine, Kimya, Demir Dışı Metaller, Makine, Elektrik Elektronik gibi sektörlere teşvik verileceği söylenebilir. Economist dergisine bağlı Economist Entelligence Unite adlı ekonomik araştırma kuruluşunun Türkiye ekonomisinin 1975 yılı üçüncü üç aylık dönemi üzerine yayınladığı raporda açıklanan — üretime geçmek üzere olan, planlanması tamamlanan yada planlanmakta olan — yatırımların şu anlamlarda odaklaştığı görülmektedir:

Sektörler	Proje adedi
1 — Gıda	96
2 — Ulaştırma	84
3 — Dokuma - Giyim	45
4 — Taşıt - İmalat	43
5 — Madeni eşya	31
6 — Tarım	24
7 — Madencilik	23
8 — Orman ürünleri	19
9 — Kimya	18
10 — Pişmiş Kil ve Çimento	18
11 — Elektrik - Elektronik	16
12 — Ambalaj	13
13 — Makine	11
14 — Deri Kösele	10
15 — Tarım Alet ve Makine	9
16 — Kağıt	7
17 — Demir dışı metaller	5
18 — Çimento	5
19 — Lastik	4
20 — Seramik	4
21 — Basın	4
22 — Plastik İşleme	2
23 — Turizm	2
24 — Cam	1
25 — Temel Enerji	1
26 — Demir Çelik	1

Sektörler	Proje tutarı
1 — Ulaştırma	12.009.912
2 — Dokuma-Giyim	4.585.911
3 — Gıda	3.456.385
4 — Kimya	2.426.600
5 — Taşıt-İmalat	2.256.024
6 — Madeni Eşya	2.244.438
7 — Madencilik	2.057.765
8 — Tarım Aletleri ve Makine	1.930.781
9 — Lastik	1.912.131
10 — Tarım	1.324.999
11 — Demir dışı metaller	1.317.154
12 — Orman ürünleri	1.299.015
13 — Kağıt	1.155.337
14 — Elektrik Elektronik	1.081.049
15 — Makine	923.797
16 — Pişmiş kil ve Çimento	759.684
17 — Seramik	569.556
18 — Ambalaj	455.655
19 — Deri Kösele	424.620
20 — Çimento	279.669
21 — Demir Çelik	237.700
22 — Temel enerji	101.839
23 — Basın	82.575
24 — Plastik İşleme	72.470
25 — Turizm	39.472
26 — Cam	33.000

(19 Aralık 1975, Ayrıntılı Haber)

— Dizel ve Benzin Motorları,
— Traktör,
— Kimya, (gübre, pil vb.)
—Lâstik ve türevleri,
— Özellikle alt yapı yatırımlarında kullanılan aramalları (Çelik boru, beton boru, vb.) (19 Aralık 1975, Politika)

Yine aynı raporda Türkiye'de özel sektörü teşvik için kamu yatırımları kısıldığı, bildiriliyor.

Bütün bu gelişmelerin yanı sıra geçen ay «teşvik tedbirleri» kapsamına giren iki olay «sermayeyi teşvik»in hangi boyutlara vardığını göstermektedir.

Bunlardan bir tanesi Maliye Bakanlığı tarafından İstanbul Ticaret Odasının önerisidir. Zarar eden veya döviz getiremiyen ihracatçılara da geçmiş yıllarda elde ettikleri müşterilerini ve dış temaslarını kaybetmemeleri ve temaslarını sürdürebilmelerini sağlamak amacı gerekçesi ile ihracatçılığa yeni başlayanlara tahsis edilen oranlarda döviz verilmesi istenmektedir. (10 Aralık 1975 Ayrıntılı Haber) İhracatçıalrımız zarar da etseler destekleneceklerdir, teşvik edileceklerdir. Çalışan yığınların yarattığı değerlerden artık bundan sonra «zarar eden» (!) veya «döviz getiremiyen» ihracatçılarımız da pay alacaklardır.

İkinci olarak, **ekonomik dengenin sağlanabilmesi** ve enflasyonist gelişmenin idari tedbirlerle önlenemiyeceği gerekçesiyle sanayiciler fiyat kontrol komitesinin kaldırılmasının, kaldırılmazsa «halen ön izne tabi olan malları üreten sanayi kuruluşlarının maliyetlerindeki girdileri oluşturan mal ve hizmetler fiyatlarını komiteye başvurmaksızın kendiliğinden artırılması» isteminde bulunmuşlardır.

Fiyatlarının kendiliğinden artırılması istenen ürünler şunlardır: «Fiyatı devletçe tesbit edilerek aktarılan iktisadi devlet teşekküllerinden satın alınan çelik, sac vs. gibi mallar, devletçe yürütülen taban fiyatı uygulamasından meydana gelen artışlar (tarımsal ürün fiyatlarındaki artışlar), devlet tekelinde olan fiyatlar (enerji - fiyatı vs. gibi) ve vergilerdeki artışlar veya yeni vergiler,

İmalâtta girdi olarak kullanılan ve işletmelerin ve Fiyat Kontrol Komitesinin kontrolü dışında bulunan yerli hammaddelerde meydana gelen artışlar (yerli yan sanayi malları).

İthal malı ham ve yerli mamullerde meydana gelecek dış fiyat artışları ile devletçe tesbit edilen döviz kurlarındaki değişmelerden veya devalüasyondan meydana gelecek maliyet artışları, toplu sözleşmelerle işçi ücretleri ile memur ödemelerinden meydana gelen farklar»,

Görüldüğü üzere tekelci sermaye işlevsel işlerliği olmayan Fiyat Kontrol Komitesinin biçimsel işlerliğini de kaldırmak istiyor. «Kendiliğinden artırılması» şeklinde formüle edilen bu önerinin gerçek yaşamda alacağı biçim şüphesiz «tekelci sermayenin eliyle artırılması»dır. Böylece, ön izne tabi olan malların üretiminde girdi olarak kullanılan mal ve hizmetlerin fiyatları tekelci sermaye tarafından arttırılabilecektir. Dolayısıyla Fiyat Kontrol Komitesi de böylece maliyetleri artmış olan sözde ön izne tabi olan malların fiyatlarının artmasını kabul etmek zorunda kalacaktır. Yani ithal girdilerindeki maliyet artışları otomatik olarak fiyatta da yansıtılacaktır.

23 Aralık 1975 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan Maliye Bakanlığı'nın tebliğinden anlaşılacağı gibi sanayicilerin bu önerisi **bütünüyle olmasa bile** kabul edilmiştir:

Maliye Bakanlığının 23 Aralık 1975 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan tebliğinden anlaşılacağı gibi sanayicilerin bu önerisi **bütünüyle olmasa bile** kabul edilmiştir.

Maliye Bakanlığınca hazırlanan ve dünkü Resmî Gazetede yayınlanan bir tebliğe göre, fiyat kontrol komitesinin çalışmasına ilişkin hükümler değiştirilerek, ithal girdilerindeki maliyet artışlarıyla, kur değişikliklerinden doğan fiyat artışları, fiyat kontrol komitesinin denetiminden çıkarılmış ve bu farkların otomatik olarak iç ürünlere yansıtılmasına karar verilmiştir.

Böylece bir çok tüketim malına zam olanağı yaratılmış oluyor. Bunu da ödeyecek olanlar şüphesiz çalışan yığınlardır.

«Mevduatın Artış Hızı Kredi Hacmindeki Genişlemeyi aştı»

Ülke ekonomisinde, para arzı ya mevduatla ve/veya emisyonla artar.

Para arzının artışı, yatırıma yönelik kredilerin çoğalmasıyla birlikte olursa ne âlâ... Yoksa yeterince mal arzı da olmayınca, piyasadaki para arzının artışı fiyatların yükselmesine, dolayısıyla enflasyona yol açar. Şimdi buna göre başlıktaki haberi değerlendirelim:

Mevduat, bankalara faizle yatırılan paradır. Çeşitleri ;

Resmi mevduat : Kamu kesiminin yatırdığı paradır.

Ticari mevduat : Özel sektörün «teminat karşılığı» gibi iş ilişkileri gereğince yatırdığı paradır.

Tasarruf mevduatı : Kişilerin biriktirdikleri paradır.

Faizler, mevduatın gerek çeşidine göre, gerek vadeli-vadesiz oluşuna göre değişir. Tasarruf mevduatının ve vadeli mevduatın faizi daha yüksektir.

Mevduat artışı, bankalardaki kullanılabilir para miktarının artması demektir. 1975'te Ağustos sonundan Ekim sonuna mevduatın artış hızı % 9,3'tür. Aralık 1974'ten Ekim 1975'e mevduatın artış hızı ise %19,7'dir. 10 ayda % 19,7 artış hızına karşın, iki ayda %9,3'lük artış oldukça yüksek. Para arzını arttıran öteki yol ise emisyon. Yani Merkez Bankası'nın banknot ve ufak para basması. 1975'te Ağustos sonundan Ekim sonuna emisyon artış hızı % 10,1. Aralık 1974'ten Ekim 1975'e emisyonun artış hızı % 29,9 olduğuna göre iki aylık artış hızı çok yüksek değil.

Kredi, Merkez Bankası'nın ve bankaların faiz karşılığı verdiği borç paradır. Merkez Bankası kamu kesimin edoğrudan kredi verir. Bankaların iskonto ettiği senetleri reeskont ederek de bankalar yoluyla kredi verir. Bankaların verdiği krediler ya ihtisas, ya da ticari kredilerdir. İhtisas kredileri yatırıma dönüktür. Tarım, küçük zenaatlar ve DPT'nin tasdik ettiği sanayi kredilerinin faizi daha düşüktür.

1975'te Ağustos sonundan Ekim sonuna dek net kredi hacmi % 5.1 arttı. 1974 Aralık sonundan 1975 Ekim sonuna dek % 31,7 artış hızı olan net kredi hacmi, bu iki ayda oldukça düşük hızla artmış. Bir de bu dönemde verilen kredilerin niteliğine bakalım :

Tarım : İki ayda bankaların doğrudan verdiği kredilerin artış hızında %9,3 düşme var. Merkez Bankası'nın bankalar yoluyla verdiklerinde ise, % 70,4 düşme var. dönelik kredilerin çoğalmasıyla

Sanayi : İki ayda bankaların doğrudan verdiğik redilerde % 7.1' lik artış, Merkez Bankası'nın bankalar yolulya verdiğinde % 12.1'lik düşüş var.

Ticaret : Bankaların iki ayda verdiği kredide % 10,3'lük artış var.

Kamu kesimi : Merkez Bankası'nın verdiği kredide iki ayda % 8,4'lük düşüş var.

Sonuç : Ağustos 1975, Ekim 1975 arasındaki iki aylık dönemde para miktarı artmış. Bunun emisyonla gerçekleştirileni % 10,1, mevduatla gerçekleştirileni % 8,2 artmış. Oysa iki aylık dönemde net kredi hacminde sadece % 5,1'lik bir artış var. Bunun büyük bir kısmını da bankaların kendi kaynaklarından verdiği ticari kredideki artış yaratıyor. Öyleyse, yatırıma dönük kredi hacmindeki artış, para miktarındaki artıştan daha düşüktür ve sonuçta fiyat artışları beklenir.